

Підсумовуючи викладене, варто зауважити, що у ході політичного розвитку України діють різноспрямовані процеси, де лінія регресивного складно переплітається з прогресивним. Погоджуючись з думками сучасних українських дослідників, зазначимо, що підвалини політичних систем формуються на культурних зразках і наявних відносинах (у сенсі існуючих традицій), між субкультурами, зокрема політичними, певних людських спільнот. Вважається, що одним із наріжних каменів у фундаменті влади завжди виступає традиція, яка визначається конкретними елементами політичного досвіду, свідомо й підсвідомо передається (успадковується) політичними режимами, що змінюють один одного, незалежно від ідеологічних «надбудов». Трансформаційні процеси зумовлюють поступові та закономірні зміни соціальної та політичної систем, що залишають широке поле для подальших наукових розвідок.

Бібліографічні посилання:

1. **Валлерстайн И.** Социальное изменение вечно? Ничто никогда не изменяется? / И.Валлерстайн // Социс. – 1997. – № 1. – С. 8 – 21.
2. **Вебер М.** Избранные произведения / М.Вебер. – М: Прогресс, 1990. – 805 с.
3. **Данилов А.** Переходное общество: проблемы системной трансформации / А.Данилов. – Минск, 1997. – 431 с.
4. Закон «О выборах народных депутатов Украины» от 25 марта 2004 года. №1665-IV.
5. **Заславская Т.** Трансформация социальной структуры Российского общества / Т.Заславская // «Путь в XXI век (стратегические проблемы и перспективы российской экономики)» // <http://rusref.nm.ru/indexpubvol8.htm>. – 2006. – 14 мая.
6. **Катаев С.** Принципы концептуалізації поняття «трансформація суспільства» / С.Катаев // Нова парадигма. – Вип. 29. – Запоріжжя, 2003. – С.47.
7. **Кирдина С.** Социальные изменения / С. Кирдина // Социологическая энциклопедия. – Т. 2. – 2003 – 481 с.
8. **Конт О.** Дух позитивной философии / О.Конт. – СПб., 2001.
9. **Парсонс Т.** Система современных обществ / Т.Парсонс. – М.: Аспект Пресс, 1998. – 270 с.
10. **Плотинский Ю.** Теоретические и эмпирические модели социальных процессов / Ю.Плотинский. – М.: Логос, 1998. – 280 с.
11. **Руткевич М.** Общество как система. Социологические очерки / М. Руткевич. – СПб.: Алетейя, 2001. – 444 с.
12. **Сорокин П.** Система социологии / П. Сорокин. – М.: Наука, 1993. – Т.1. – 447 с.
13. **Сорокин П.** Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин. – М.: Политиздат, 1992. – 543 с.
14. **Спенсер Г.** Основы социологии / Г. Спенсер. – СПб., 1982.
15. **Тойнби А.** Постыжение истории / А. Тойнби. – М., 1997. – 849 с.
16. **Фесенко В.** Отечественная политическая элита в контексте проекта «Украина» [Электронный ресурс] / В.Фесенко / Режим доступа: // http://www.dialogs.org.ua/project_ua_full.php?m_id=34. – 2003. – 26 ноября.
17. **Штомпка П.** Социология социальных изменений / П. Штомпка. – М: Аспект Пресс, 1996. – 416 с.
18. **Яковец Ю. В.** История цивилизаций / Ю. В. Яковец. – М: Владос, 1997. – 351 с.
19. **Saint-Simon A.** La Physiologie sociale. O'uvres choisies / A. Saint-Simon. – P., 1965.

УДК 32:329

М. М. Стефурак

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ, ЇЇ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ

Проаналізовано основні трансформаційні етапи в середовищі політичної опозиції та її вплив на політичний процес в Україні (1991 – 2010 рр.) Згідно з інституційним підходом розкрито явище політичної опозиції, зроблено узагальнення основних її характеристик. Розглянуто теоретичні підходи до класифікації політичної опозиції.

Ключові слова: опозиція, партійна система, типи політичної опозиції.

Проанализированы основные трансформационные этапы в среде политической

© М. М. Стефурак, 2012

оппозиции, ее влияние на политический процесс в Украине (1991 – 2010 гг.). Согласно институционального подхода раскрыто явление политической оппозиции, сделано обобщение основных ее характеристик. Рассмотрены теоретические подходы к классификации политической оппозиции.

Ключевые слова: оппозиция, партийная система, типы политической оппозиции.

Analyzes the main stages of transformation in the environment of political opposition and its impact on the political process in Ukraine (1991 – 2010). According to the institutional approach uncovered the phenomenon of political opposition, the generalization of its main characteristics. Theoretical approaches to the classification of political opposition.

Keywords: opposition party system, types of political opposition.

Постановка проблеми. Існування політичної опозиції в Україні є однією з ключових основ становлення демократичної політичної системи, запорукою її стабільності. Проте в процесі розвитку виникають труднощі з формуванням та діяльністю опозиції в перехідних посттоталітарних державах. У них не існує чіткого розуміння місця та ролі політичної опозиції, її функцій у розвитку держави та суспільства загалом.

Вивчення процесу трансформації опозиційних сил у відповідальну опозицію, її вплив на розв'язання та вирішення політичних конфліктів, дослідження соціальної бази; характеристика типів, оцінка висунутих опозицією вимог є пріоритетними завданнями для української політичної науки.

Ступінь опрацювання проблеми. Визначення сутності, типів та функцій політичної опозиції знаходить відображення у працях відомих західних вчених – Р. Даля, Дж Сарторі, Х. Лінца, Р. Паннета та ін. Українські вчені, зокрема С. Рябов, В. Якушик, І. Павленко, У. Кірієнко, М. Михальченко, П. Ткачук, розглядають опозицію з точки зору існування демократії в країні, як певну протидію, контролюючий механізм за діями влади.

Метою статті є дослідження інституту опозиції, етапів її становлення та розвитку як складової частини політичного процесу в Україні.

Процес інституціалізації опозиції завершився у Західній Європі ще у другій половині XIX ст., коли сформувалось ліберально-демократичне уявлення про політичну опозицію як про інтегральний елемент процесу реалізації народної волі, такий же необхідний як влада і парламентська більшість [7, с.8]. Уперше явище політичної опозиції виникає в англійському парламенті 1826 року як група депутатів, що висловлюють офіційну незгоду з рішеннями й діями правлячої більшості. Опозиція стала розглядатись як елемент творення влади, а правове унормування її діяльності – як юридична умова забезпечення ротації політичних сил, засіб обмеження влади більшості, унеможливлення її абсолютизації.

Отже, політична опозиція з самого початку формується як інститут представництва і відстоювання інтересів громадян, який виражається переважно у сукупності організаційних форм, не бере участі у формуванні вищих виконавчих органів влади, здійснює системну критику правлячого режиму, має власні принципи та базові положення, які відстоює всіма можливими засобами, формує альтернативну до задекларованої владою програму розвитку суспільства [1, с.344].

Виходячи з її природи, Р. Даль характеризує опозицію як вираження конкурентного політичного режиму. Саме існування опозиції, конкуренції або змагання між урядом та його опонентами він вважає важливим аспектом суспільної демократизації і розвитку політичної системи [3, с.18].

Український дослідник С. Рябов виділяє щонайменше три головні складові поняття опозиції: а) стан, у якому опиняється політична сила внаслідок політичної поразки, перебування в меншості або й взагалі поза межами поля впливової політичної взаємодії; б) політичне суперництво, протистояння політичної сили з іншим, рівнозначним їй суперником; в) незгода з урядовим курсом правлячої політичної сили, критика її, заперечення і висунування альтернатив [9, с.2].

На думку У. Кірієнка, «політична опозиція – це сукупність політичних сил, які протиставляють себе владі і беруть на себе функцію опонувати, критикувати, заперечувати існуючий політичний режим» [4, с.76].

М. Якушик визначає політичну опозицію як комплекс політичних сил (не лише інституціоналізованих, добре структурованих, легалізованих, але також й аморфних), які протистоять силам, що контролюють політичну владу [11, с.178].

Дані визначення «політичної опозиції» характеризують її як, протилежну владі позицію політичних сил. У загальному сприйнятті опозиційність визначається, як неприйняття

політичного курсу, що проводиться чинною владою. В науці ж існує кілька підходів до визначення такого явища, як опозиція.

Загальновідомим є інституціональний підхід, основи до визначення політичних суб'єктів якого були закладені в найбільш розгорнутому вигляді у праці Т. Гоббса «Левіафан». Інституціональний підхід орієнтований на вивчення політичних інститутів: держави, її органів, державних програм, та інших засобів регулювання політичної діяльності, політичних партій та інших суспільних організацій. Найвідомішими представниками даного підходу є Д. Марч, Д. Олсен, Б. Мур, А. Пржеворській, Т. Скокпол, С. Хантінгтон та ін. [12, с.109-111].

Отже, відповідно до наведених тверджень, політична опозиція – це інститут політичної системи, який включає організовані політичні сили, що не схвалюють програму і діяльність чинної влади, пропонують альтернативні рішення і для їх реалізації прагнуть замінити владну команду.

Інституціоналізм також визначає опозицію як парламентські фракції або політичні партії, які не підтримують політику більшості. Така опозиція представлена в парламенті, є парламентською опозицією, а коли вона діє поза парламентом, тоді набуває статусу політичної опозиції. Власне, тип опозиції залежить і від того політичного поля, яке вона займає.

На нашу думку, це відбувається тому, що головним інституційним елементом опозиційних структур виступають партії, які набувають статусу опозиційних чи правлячих у ході змагання за владу через вибори. Для оптимальної діяльності механізму представництва та узгодження суспільних інтересів необхідне створення міцної партійної системи з кількох провідних партій. Разом з кількома партіями-сателітами, замість існуючих в Україні поляризованих квазіпартій. Завданням опозиції є прихід до влади або вплив на неї, тому повноцінне функціонування опозиції можливе лише за умов представницької діяльності.

Також зазначимо, що явище опозиції в науці розглядається у трьох основних аспектах діяльності: 1) політична опозиція ототожнюється з парламентською; 2) політична опозиція включає діяльність організованих політичних і громадських сил; 3) політична опозиція охоплює лише діяльність політичних сил.

Говорячи про типологію політичної опозиції, зауважимо, що процес її творення в сучасній Україні перебуває на шляху своєї інституціоналізації. Отже, слід неодмінно згадати про теоретичні напрацювання західних вчених у цій сфері.

Виділенням таких типів опозиції, які б дозволили класифікувати певну політичну силу за спеціальними характеристиками (цілями, моральними цінностями, ставленням до влади), займалися такі відомі дослідники, як Р. Даль, Дж. Сарторі, Х. Лінц та ін.

Американський фахівець політичної науки Р. Даль запропонував типологію політичної опозиції за її цілями, які вона ставить перед собою протягом політичної діяльності: 1) структурна опозиція – це опозиція, що прагне змінити або запобігти змінам у головних сферах функціонування держави: політичний курс уряду, тип політичної системи, тип політичного режиму, соціально-економічна структура. лише деякі зміни або, навпаки, запобігти їм у політичному курсі країни чи складі уряду. Ця опозиція може підтримувати конструктивні відносини з владними структурами, залишаючись лояльною до існуючого політичного режиму, типу політичної системи, обраного політичного курсу та соціально-економічної структури держави;

2) неструктурна опозиція – це опозиція, що прагне здійснити лише деякі зміни або запобігти їм у політичному курсі країни чи складі уряду. Вона може підтримувати конструктивні відносини з владою, залишаючись лояльною до існуючого політичного режиму, типу політичної системи, обраного політичного курсу та соціально-економічної структури держави. Цей тип опозиції ще називають нормальною, обмеженою, прагматичною опозицією, або напівопозицією [13].

Типологію Р. Даля деталізував Р. Паннет. Він виокремив підвиди структурної і неструктурної опозиції. Неструктурна опозиція буває: 1) кар'єристською, діяльність якої спрямована, в першу чергу, на захоплення влади (честолюбна опозиція); 2) політично зацікавленою, головною метою якої є прагнення впливати на політику (нечестолюбна опозиція); 3) опозицією, що поєднує ознаки попередніх [1, с.52].

Відомий вчений Джованні Сарторі запропонував свою типологію опозиції, беручи за основу моральні цінності, якими в політичній боротьбі керуються опозиційні сили. Науковець виділив відповідальну, невідповідальну та частково відповідальну політичну опозицію. Відповідальна опозиція у своїй політичній діяльності керується такими якостями, як прагматичність та поміркованість, за яких вона не вдається до популізму (нереалістичних вимог і обіцянок), проте займається конструктивною критикою, виробляє альтернативні рішення щодо дій влади, має можливість впливати на процеси управління й готова взяти на себе відповідальність, тобто звітувати за виконання передвиборчих обіцянок. Опозиція невідповідальна у прагненні скинути уряд використовує всі засоби без правових, а часом і без моральних обмежень, вдаючись

до політичного популізму та спекулюючи на темах що викликають дискусію серед широких суспільних мас (питання мови, релігії, історичного минулого, геополітики тощо). Частково відповідальна – це ті політичні угруповання, що, незалежно від ситуації, можуть наближатися до першої чи другої групи.

Хуан Дж. Лінц виводив типи опозиції за їх рівнем лояльності відносно політики уряду: а) лояльна опозиція – це опозиція, за якої основна частина опозиційних партій і рухів у межах політичної системи є терпимими щодо уряду; б) напівлояльна опозиція виступає проти радикальних реформ у суспільстві; в) нелояльна опозиція – це опозиція, до якої належать партії, рухи чи організації, котрі чітко заперечують існуючу політичну систему [14].

У науці також виділяють режимну та громадянську політичну опозицію. Перша – це частина системи прийняття політичних рішень, вона є елементом влади, але перебуває в опозиції до неї. Це може бути опозиція всередині політичної фракції, яка входить до правлячої більшості. Другий тип опозиції – громадянська – є частиною структур громадянського суспільства. Громадянська опозиція – це діяльність профспілок, організаційних та інших об'єднань, які здатні впливати на певну частину виборців.

Зазначимо також, що політична опозиція неможлива без існування демократичних перетворень, розвитку багатопартійної системи.

За 20 років державності українська партійна система пододала кілька етапів власного становлення, які можна структурувати наступним чином.

1. 1989 – 1991 рр. – втрата Комуністичною партією домінуючого становища, виникнення громадсько-політичних об'єднань на основі класичних політичних ідеологій.

2. 1991 – 1994 рр. – процес входження партій в політичну систему України.

3. 1996 – 1999 рр. – подальша атомізація партійної системи. Політичні партії як суб'єкти політичного процесу позбавлені можливості прийняття управлінських рішень, а їх вплив на формування державної політики зведено до мінімуму.

4. 1999 – 2004 рр. – посилення ролі політичних партій на президентських виборах 1999 і 2004 рр. Організація опозицією масових акцій протесту стосовно дій влади («Україна без Кучми», Помаранчева революція).

5. 2005 – 2009 рр. – подальша інституціоналізація партійної системи, посилення конфліктності у боротьбі за повноваження між органами державної влади [6, с.79-80].

Розглянувши етапи становлення партійної системи, звернемо увагу на те, що процеси перебудови в СРСР наприкінці 80-х років ХХ ст. призвели до кардинальних змін політичної системи. Ключовою подією на цьому шляху стали вибори народних депутатів СРСР 1989 року. Радянська система, яка принципово не сприймала ідей парламентаризму, вперше дозволила деякі елементи вільних та конкурентних виборів.

Логіка швидких перетворень призвела до того, що Закон про вибори до Верховної Ради УРСР від 27 жовтня 1989 року став демократичнішим, ніж попередній союзний (зокрема, не було передбачено прямого обрання депутатів від громадських організацій, закріплювався принцип обов'язкової альтернативності, було «демонтовано» систему «фільтруючих» зборів громадян для затвердження кандидатів і т. ін.) [15].

Окремо слід згадати і про політичну конфігурацію першого українського парламенту. У перші ж дні існування Верховної Ради України була створена парламентська більшість, до якої входили представники Комуністичної партії («Група 239»), та опозиція (депутатське об'єднання «Народна Рада»). А наприкінці повноважень парламенту з'явилися і політичні групи, які стали прообразами майбутніх парламентських фракцій. Окрім того, діяли регіональні групи депутатів, об'єднаних за професійною, галузевою ознакою, виникли групи по співробітництву з іноземними державами.

Про важливість проблеми взаємовідносин партій та держави засвідчив виступ 28 січня 1992 р. на сесії Верховної Ради України тодішнього Президента України Л. Кравчука. У виступі велику увагу було приділено партіям, виділявся при цьому тільки Рух, який був здатний, на думку президента, «очолити всі прогресивні сили і партії в ім'я України» [15]. Але треті Всеукраїнські збори Руху відкинули пропозицію Л. Кравчука і взяли курс на опозицію до влади.

Після Всеукраїнського референдуму та виборів президента виявилось, що цільові установки, на основі яких блокувалися провідні політичні сили, і власна політика президента збіглися. Почався новий етап становлення української багатопартійності, який М. Томенко визначив як «лояльнодержавний» [10, с. 72]. Даний етап спричинив розкол опозиції на стадії її зародження. Значна частина партійних структур і громадсько – політичних організацій, які під час виборів президента були в опозиції до Л. Кравчука, за різних соціально- економічних ситуацій стала на підтримку президента й уряду. Створений Конгрес національно-демократичних сил та національно – радикальний блок теоретично і практично сформулювали тезу: «Підтримка

всенародно обраного Президента України – це підтримка розбудови незалежної держави», відповідно: «Опозиція до Президента – це руйнація незалежної держави».

У відкриту опозицію до урядової політики стали крайні ліві та крайні праві сили. Більшість лівих партій утворилася із залишків старої КПУ. У жовтні 1991 р. частина забороненої Компартії утворила Соціалістичну партію України (СПУ). У квітні 1992 р. СПУ, Селянська партія та декілька інших прокомуністичних об'єднань утворили коаліцію «Трудова Україна». 19 червня 1993 р. самовільно відновилася КПУ на чолі з колишнім секретарем ЦК ЛКСМУ П. Симоненком.

Правою опозицією стали партії націоналістичного спрямування, що звинувачували уряд у надмірній поступливості Росії й оголосили боротьбу з «промосковський» силами (Українська республіканська партія, Конгрес українських націоналістів, Українська консервативна республіканська партія).

27 березня 1994 р. відбулися перші парламентські вибори у незалежній Україні. Однією з вагомих ознак проведення виборів до Верховної Ради України 2-го скликання на демократичній основі стало наближення їх до стандартів реальної багатопартійності. Офіційно під час виборчої кампанії 1994 р. були зареєстровані кандидати від 28 політичних партій. Загальноукраїнську кампанію провели дві найбільші на той час українські політичні сили – КПУ та НРУ. Разом з тим половина кандидатів були ще позапартійними. Певне розчарування у демократичних перетвореннях кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. спонукало багатьох майбутніх депутатів не зосереджувати увагу виборців на своїх політичних симпатіях.

Серед обраних навесні 1994 року депутатів були представники Комуністичної партії України, Народного руху України, Селянської партії України, Соціалістичної партії України, Української республіканської партії, Конгресу українських націоналістів, Християнсько-демократичної партії України, Партії демократичного відродження України, Демократичної партії України, Партії праці, Соціал-демократичної партії України, Української консервативної республіканської партії, Громадянського Конгресу України.

На нашу думку, саме період з 1991-го по 1994-й роки слід вважати періодом зародження політичної опозиції в Україні, адже поява такої організації як «Народний Рух України за перебудову», та подальше оформлення цього Руху в політичну партію «Народний Рух України» поклали початок зародженню політичної опозиції в Україні. На базі цієї політичної сили виник ряд національно-демократичних партій (УРП, ДПУ, ПП, СДПУ, УКРП, Християнсько-демократична партія України, Партія демократичного відродження України, Громадянський Конгрес України), що і спричинило початок плюралізму та демократизації.

Отже, в Україні на початку 90-х рр. ХХ ст. зародилася нова політична еліта як результат компромісу частини старої партійно-управлінської номенклатури й частини національно – демократичної опозиції. Проте, відсутність чіткої політичної лінії у НРУ та «Нової України», які почергово заявляли про співпрацю з президентом та урядом та про свою опозиційність до них, викликала серйозну проблему ідентифікації, через що демократів і опозиціонерів виявилось занадто мало, щоб швидкими темпами спрямовувати українську політику в русло демократичних і ринкових перетворень.

У 1996 році була прийнята Конституція України, в розробці якої опозиційні партії взяли активну участь. Це був один із перших вагомих прикладів впливу опозиції на владу при прийнятті Основного Закону держави (питання, що стосувалися співвідношення повноважень законодавчої та виконавчої влад, статусу російської мови, державної символіки та ін.).

Наступним прикладом рішучих дій опозиції стосовно влади є акції протесту початку 2000-х років. «Україна без Кучми» з вимогами відставки президента Л. Кучми у світлі «касетного скандалу». Тоді опозиція заявила про себе як про силу, реально здатну впливати на владу організовуючи масштабні акції протесту.

З початку 2006 року в дію вступили зміни до Конституції України. Дана інновація зумовила нову розстановку політичних сил в парламенті. Більшої ваги набувають політичні партії; їм згідно з новими нормами, належить ініціатива у формуванні уряду шляхом об'єднання у парламентську коаліцію.

Протягом 2005 – 2011 рр. в Україні відбувалися суттєві зміни в конституційно-правовому полі держави, політичній і партійній системах, характері політичного режиму в цілому. Ці зміни, з одного боку, були наслідком діяльності опозиційних сил, з іншого – впливали на їх дії та визначали конфігурацію опозиції в цілому.

З точки зору критеріїв визначення опозиції, найважливішу роль відіграли зміни до Конституції України від 12 грудня 2004 р. та повернення до Конституції в редакції 1996 р. згідно з рішенням Конституційного Суду у вересні 2010 р. У період до набуття чинності змінами до Конституції в повному обсязі продовжував діяти критерій опозиційності на підставі ставлення до політики

Президента України. Після парламентських виборів 2006 р. в Україні застосовувався характерний для більшості європейських країн критерій визначення парламентської опозиції на підставі її невходження до коаліції більшості. Проте в цей період зберігалася можливість існування й опозиційності до Президента України, який зберігав значні повноваження з визначення політичного курсу держави та вплив на Кабінет Міністрів [5, с.3].

Після президентських виборів 2010р., відновлення дії Конституції 1996 р. та розширення повноважень Президента В. Януковича опозиційність знову може визначатися за ставленням до політики глави держави.

За період з 2006-го по 2010 рік. розстановка провідних політичних сил у відношенні “влада-опозиція” неодноразово змінювалася. У парламентах двох скликань було створено коаліції у п’яти різних форматах (коаліція демократичних сил □ Блоку Юлії Тимошенко, Блоку «Наша Україна» та Соціалістичної партії України (2006), антикризова коаліція – Партії регіонів, Соціалістичної партії України та Комуністичної партії України (2006 – 2007), короткий час звалася Коаліцією Національної Єдності; коаліція демократичних сил – Блоку Юлії Тимошенко та Блоку «Наша Україна – Народна самооборона» (2007 – 2008); коаліція національного розвитку, стабільності та порядку – коаліція Блоку Юлії Тимошенко, Блоку «Наша Україна – Народна самооборона» та Блоку Литвина (2008 – 2010); коаліція стабільності та реформ – коаліція Партії регіонів, Комуністичної партії, Блоку Литвина та окремих депутатів (з 2010 р.)

Як свідчить проведений нами аналіз, найбільш стабільними виявилися коаліції за участі Партії регіонів. Натомість коаліції, до складу яких входили БЮТ і блоки на основі «Нашої України», були нестабільними. Головною причиною нестабільності був конфлікт між Президентом В. Ющенком і Прем’єр-міністром Ю. Тимошенко, який зумовлював взаємну опозиційність (відкриту чи приховану) двох політичних сил, що перебували при владі.

Поряд з цим слід сказати про наявність чинників, які негативно впливають на існування опозиційних партій. Серед них – внутрішньопартійна боротьба за лідерство, або особистісний чинник; слабкість програмно-ідеологічних засад; підконтрольність більшості партій фінансово-промисловим групам або слабкий фінансовий потенціал; низький рівень виконання передвиборчих обіцянок; відсутність ефективних методів впливу на президента, виконавчу владу та ін.

Існування різних підстав для опозиційності, у поєднанні зі згаданими особливостями партій і партійної системи України, відкриває можливості для діяльності різних опозицій – як у парламенті, так і за його межами.

При цьому конфігурації таких опозицій можуть бути різними. Зокрема, можуть існувати ідеологічно різномірні коаліції. За таких умов опозиційність не залежить від ідеологічних чинників, оскільки між опозиційними і провладними силами різних ідеологічних спрямувань можуть складатися ситуативні союзи, зумовлені тимчасовим збігом тактичних цілей та бізнесових чи політичних інтересів. Саме цим можна пояснити існування в Україні таких явищ, як «вибіркова», «тактична», «персональна», «конструктивна» опозиція, які в різні періоди використовувалися для характеристики політичної поведінки тих чи інших політичних сил [13].

Підсумовуючи, повторимо тезу про те, що українська політична опозиція, пройшовши етап зародження, перебуває на стадії свого розвитку, характеризується нестабільністю та нелінійністю даного процесу.

До того ж всередині самої опозиції існують різного роду фактори, що перешкоджають об’єднанню опозиційних сил для створення єдиного центру контролю за рішеннями та діями органів державної влади. Традиційно перешкоджають об’єднанню опозиційних партій в Україні надмірні лідерські амбіції їх керівників, жорстка політична боротьба на спільному електоральному полі, бажання контролювати фінансові ресурси партій, вплив олігархічних груп тиску на опозиційних лідерів, та певних груп всередині партій; політична безвідповідальність та популізм, в меншій мірі розбіжність в ідеології, політичних та культурних цінностях.

Отже, процес трансформації політичної опозиції у відповідальну, довершену політичну структуру тільки починає набирати обертів. Завданнями її є створення конструктивної політичної критики, забезпечення альтернативи рішенням влади, відкриття діалогу суспільства і влади через опозицію. Перехід певної політичної сили в опозицію має розглядатися не як політична поразка, а як здатність та можливість контролювати дії влади, тим самим забезпечуючи невідворотність демократичних процесів у нашій країні.

Бібліографічні посилання:

1. **Бондар С.С.** Критерії опозиційності в політичній системі України / С.С. Бондар // Вісник Ужгородського національного університету. – Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. – 2007. – № 7-8. – С. 344 – 350.

2. **Вінничук Н.** Типологія політичної опозиції / Н. Вінничук // Політичний менеджмент – 2007. – № 3. – С. 51-59.

3. Даль Р. Поліархія. Участь у політичному житті та опозиція / Р. Даль ; [пер. з англ. О. Д. Білогорського]. – Х. : Каравела, 2002. – 216 с.
4. Кириенко У. В. Политическая оппозиция: механизмы адаптации в условиях демократического транзита / У. В. Кириенко // Соціол. дослідж. сучас. суспільства: методологія, теорія, методи. – 2000. – № 489. – С. 76–82.
5. Конончук С. Г. Парламентська опозиція в Україні: модель та провадження: Дослідження проблеми / С. Г. Конончук, О. А. Ярош. – К. : Український незалежний центр політичних досліджень, 2006. – С. 7.
6. Миклашук І. Ідеологічні засади політичних партій України (за передвиборними документами 2006–2007 рр.) / І. Миклашук // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 3. – С. 79–86.
7. Павленко І. Опозиція: права та повноваження / І. Павленко // Людина і політика. – 2002. – № 4. – С. 3–10.
8. Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-е вид. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
9. Рябов С. Опозиція як джерело альтернативної політики / С. Рябов // Вибори та демократія. – 2005. – № 4. – С. 11.
10. Томенко М. Українська перспектива: історико-політологічні підстави сучасної державної стратегії / Микола Томенко. – К. : Фонд «Українська перспектива», 1995. – Вип. 2. . – 104 с.
11. Якушик В. М. Деякі теоретичні засади аналізу політико-правового статусу політичної опозиції // Політична опозиція: теорія та історія, світовий досвід та українська практика. – К.: Навч.метод. каб. вищ. освіти Міністерства освіти і науки України, 1996. – С. 178–181.
12. Дегтярев А. А. Основы политической теории: Учеб. пособие / А. А. Дегтярев // Ин-т «Открытое о-во». – М.: Высш. шк., 1998. – 239 с.
13. Опозиція в Україні: стан і умови діяльності, відносини з владою, перспективи їх нормалізації // Інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого столу на тему «Опозиція і влада в Україні: чи є шанс на подолання конфронтації?» – Центр Разумкова – 2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.razumkov.org.ua/ukr/index.php>
14. Взаємовідносини між урядом та опозицією: світовий досвід та українські реалії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/oktober08/9.htm>
15. Історія українських виборів (1990 р., 1994 р., 1998 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.parlament.org.ua/index.php?action=publication&id=8&ar_id=11&iarid=31as2

УДК 321

С. В. Ставченко

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ЯК ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКИЙ ЦИКЛ

Розкриваються основні підходи до визначення антикризового управління як політико-управлінського циклу, цілі і функції антикризових дій, етапи їх реалізації.

Ключові слова: політико-управлінський цикл, антикризове управління, технологія антикризового управління, кризова ситуація, антикризова стратегія.

Раскрываются основные подходы к определению антикризисного управления как политико-управленческого цикла, цели и функции антикризисных действий, этапы их реализации.

Ключевые слова: политико-управленческий цикл, антикризисное управление, технология антикризисного управления, кризисная ситуация, антикризисная стратегия.

Reveals the basic approaches to the definition of crisis management as a political-management cycle, purpose and function of anti-crisis measures, stages of implementation.

Keywords: political-management cycle, anti-crisis management, technology anti-crisis management, situation of crisis, crisis strategy.

© С. В. Ставченко, 2012

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасному політичному дискурсі, орієнтованому на підвищення ефективності політичного управління, все частіше можна зустріти звернення до проблематики політичної кризи та підходів до управління кризовими процесами в політиці. Фактично антикризове управління розглядається як складова політико-управлінського циклу.

Політичне рішення, яке є продуктом політичного управління, орієнтоване на регулювання